

PORUCZNIK (57) *sb m*

o jasne.

sg N porucznik (19). ◇ *D* porucznikowi (3). ◇ *A* porucznika (3). ◇ *I* poruczniki(e)m (8). ◇ *L* poruczniku (1). ◇ *pl N* porucznicy (6). ◇ *G* porucznik(o)w (2). ◇ *D* porucznik(o)m (1). ◇ *A* poruczniki (9). ◇ *I* poruczniki (2), porucznikami (2); -i *ModrzBaz*; -i : -ami *SarnStat* (1:2). ◇ *sg a. pl L* (*skrót*) porucz. (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Ten, któremu zlecono coś do wykonania lub udzielono pełnomocnictwa do działania w imieniu mocodawcy; namiestnik, zarządca, włodarz, zastępca, pomocnik; opiekun; administrator, columella, inspector, mandatarius, mandator, minister, phylacista Mącz; optio Cn (56)* : Sinowie tych któryśzby dla pośpolitego dobra zezwili z tego świata, aby z pośpolnego fkarbu chowani byli. Item aby porucznik nie mieszkał w domu matki firotek *BielŻyw* 7, 7; *Columella etiam significat servum maiorem in familia, Porucznik/ Opiekun/ Włodarz. Mącz* 60d; *Administer fere idem [...] quod administrator, Sprawcá/ Porucznik/ Towarzyśz w vrzędzie. Mącz* 222c, 206c, 406a; wskazał fię S. Benedict ftárfzemu y drugiemu porucznikowi przez fen/ vkázuiąc im/ gdzie miał być kościół *SkarŻyw* 252; *Abfentes* także káždy [*hetman*] przez *Poruczniki/* ludźmi narodu fwęgo/ władzy vżywác ma *SarnStat* 426 [*idem*] 1205; [*Porucznik ieden/ ktory miał w poruczeniu fwym od Hetmáná/ niemále woysko/ rádźil fię go/ iákoby mógł ten vrząd fobie zlecony naylepiey odpráwowác. PlutBBud* H3v (*Linde*)].

porucznik nad kim, nad czym (2): *Limenarcha. Graeca vox est, Latine portuum praefectus, Stároftá* álbo *porucznik nád porty morskiemi. Mącz* 194a; *Phylacista, Stróśz/ ftárfzy* álbo *porucznik nád yętemi. Mącz* 298d.

porucznik czyj [*w tym: ai poss (1), pron poss (1)*] (2): *dwye ścye biskupow z Cyryllem Alexándryńskim pátryárchą/ yáko porucznikyem papyefkim/ Neftoryulá pátryárchę Konstántynopolŕkyego nápominałi/ áby przedfię wzyęćya fwego kácyrŕkyego ponyechał KromRozm III P7v; KlonFlis* H3; [*BzowRóz* 16 (*Linde*)]. Cf [*Wyrażenie*].

[*Wyrażenie*: »porucznik boży«: iáko káždy w krześciáństwie przełożony/ ieft porucznikiem á namiáftkiem Bożym/ á zwláłfczá ten ktory fię w vrzędzie fwym/ wedle rozumu á dobrych cznot fpráwuie. *LorichKosz* 8v (*Linde*).]

[*Zestawienie*: »porucznik wierny«: Przeto tákiego Práwá názywáiá téz *fidei commissarium/ Porucznikiem wiernym*: dla tego/ iż *Legata, fldei eius commituntur*, iż fię mu testámenthnik we wśzyftkim woléy fwéy zwierzyl *GroicTyt* 135 (*Linde*).]

Szeregi: »porucznik, (a, [albo]) namiastek (a. namiestnik a. [namiestnik])« (3): *A* gđzieby on zwirzchny moc á władzą fwą nád wślyftkimi komu inemu poruczyl/ yuż on porucznik á namyáftek nyebędzýe yemu rowyen. *KromRozm III* M2v; *Administrator, Sprawcá/ Porucznik/ Namieśnik. Mącz* 222c, 206c; [*LorichKosz* 8v (*Linde*); Dlategoż *Generała y Vikáryiego Zakonu Dominiká Świętego wtym ákcie chwálebnym/ możemy názwác Porucznikiem/ álbo namięftnikiem Papiezkim BzowRóz* 16 (*Linde*)].

»porucznik alias podstawek« (1): *Item aby každy kthofzbykolwyek slusbą przyyál, szám ofzobą szwoyá a nyepref porucznyka alias podftawka sluzyl MetrKor* 38/286.

»porucznik abo szafarz« (1): Weyże Marćinie bráćie baczyłz ty to/ Iákoć Izufluie Prokurator żyto. (marg) A prokurator ieft porucznik náłz ábo Izáfarz ktorego dziś faktorem zową. (-) *KlonFlis* H3.

»urzędnik i porucznik« (1): Ieft pan ieden domá/ ieft Iędzia ieden/ ma Iwoie vrzędniki y poruczniki widome/ ktorzy [...] vgáścić nieInafki miedzy Iwemi mogá. *SkarKazSej* 671b.

a. wojsk. *Niższy oficer, adiutant; czasem też komisarz wojskowy (dokonujący zaciągu do wojska); subcenturio Calep, Cn; cornicularius Mącz; centurio, legatus Modrz; adiutor a. vicarius centurionis, coactor (extremi) agminis, in comu sinistro ductor, magister peditum, subsidiarius dux Cn (31) :* aby wIżyłczy porucznyczy yeznych y wIżyłczy Rothmyłtrze pyełzy ze wIżyłkych wojewodłthw przyIżygaly przed panem hethmanem *MetrKor* 38/286; gđzyeby w woylfće [...] porucznicy roznye káždy po Iwey woli Iwoyę częfc woylká Ilykował/ [...] nye byłoby [...] rządu/ áni yednołci *KromRozm III* F8v; *BielSpr* 70; nie w kárczmie/ áni téz ná bruku/ [...] Máćiey Zárdecki zábit będąc porucznikiem/ [...] Nie pijány/ lecz zginął iáko rycérz trzézwo. *PudłFr* 45; *ActReg* 28; Obiérać będązemy Rotmiłtrze wełpólek z Hetmánem/ to ieft Poruczniki w káżdym Woiewództwie/ ludzi ośiádlých/ y w Ipráwie Rycérzkiéy ćwiczonych. *SarnStat* 429 [*przekład tego samego tekstu [HerbStat]*], 422; *VotSzl* E3v; [*HerbutStat* 92 (Linde)].

porucznik nad kim (3): *BielKron* 252; Subcenturio – Porucznik nadłtem zolmierzow [!]. *Calep* 1015a. *Cf porucznik nad kim od kogo.*

porucznik nad kim od kogo (1): biłkupow y krzyżakow było wiele/ nád ktorymi był porucznikiem od Papieżá Adámárus biłkup w Rycerłkich rzeczách bieglý *BielKron* 178.

porucznik czyj [w tym: *G pron* (2), *pron poss* (1)] (3): *BielSpr* 12v; Itraż gęłtą miewał/ á Iam ią z poruczniki Iwemi obchodził *ModrzBaz* 112; A wIżyłcy wobec żołniérze Hetmánowi/ y iego Porucznikowi według ártykułów iego woiennych/ przezeń publikowánych [*posłuszni być powinni*] *SarnStat* 435.

W połączeniach szeregowych (7): bo Iie tylko v nas záchowuie ná zwirzchnośći Rycyrłkiey Hetmán/ Rotmiłtrz/ Porucznik/ Dziełiatnik/ Towáryłz *BielSpr* 29v; *ModrzBaz* 115; w ktorým [*wojsku*] gdyby dziełiatnikow/ Ietnikow/ Rotmiłtrzow/ porucznikow/ y nád wIżyłkimi iednego Hetmáná nie było/ zwycięłtwáby nigdyłię Ipodziewáć krol nie mogł. *SkarJedn* 62; *in excessu criminali*, przez Hetmáná podług Itárych praw y zwyczáiów/ z Rotmiłtrzámi y z Porucznikámi/ [...] Iądzeni y karáni [...] byđz máią. *SarnStat* 435, 436; Co inłzych niezliczonych y ofobliwych Wodzow/ Rotmiłtrzow/ Porucznikow/ Dworzan/ towáryłzow y wIżyłkich żołnierzow/ ludzi Iławnych Rycerłkich/ czynili/ y iáko męźnie / [...] y pożytecznie oyczyźnie Iłużyli *VotSzl* C, E3v; [*Przypádli [...] żołnierze/ porucznik/ y Iłudzy Zydowłscy/ y poimawłzy Páná Iezulá/ zwiázáli. BzowRóz* 68].

W porównaniu (1): Porucznik iák kocźkocdan w przod wćiekl ná mule/ Ale wpárły go w bágnu y zołtał ná mule. *KmitaSpit* C2v.

Wyrażenia: »najwyszszy porucznik« (1): Huic parebant Centuriones, Rotmiłtrze tego posłufzni byli. Ille legato, Hetmánowi álbo naywIłszemu porucznikowi. *Mącz* 463d.

»porucznik rotý« (1): Ian Mikołáyczewłki porucznik rotý Itárołty Barłkiego. *PaprPan* Z3v.

Szeregi: »namiesnik albo porucznik« (1): Cornicularius, Námiełnik álbo porucznik który ku dziełiatnikowi przyIádzón yeft. *Mącz* 65d.

»rotmistrz, (i, albo) porucznik« [szyk 4:1] (5): [Rota przysięgi:] Ia. N. przyżyągam yŝch bandancz porucznykyem albo Rothmyŝtrzem yego krolyewŝkyey myloŝczy wyemye a ŝprawyedlywywe ŝluzycz chczą. *MetrKor* 38/286; Iednák Rotmiŝtrze/ Porucznicy máią przyŝiądz/ że wiernie mieyŝc ŝobie náznáczonych ŝtrzedz/ [...] będą. *SarnStat* 136; Rycerzkiego práwá Kŝięgi ŝiodme o Rotmiŝtr. y Porucz. *SarnStat* 427 *ŝp*, 426, 436. [Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.]

»porucznik i towarzysz« (1): Poruczники y Towárzyŝe z tych/ z których ŝami będą/ Ziem/ y Woiewództw godne y ŝpoŝobné do rzeczy rycérŝkich/ [...] żeby przyimowáli *SarnStat* 434. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

Przen (2) : w człowieku ŝá mocarki dziwne/ [popędliwoŝć, ŝądza, bojaŝń, ŝáloŝć, radoŝć] [...]. Nad ktorimi ieŝt rozum/ iako Hetman/ ktori Ma ŝtrzedz/ aby z nich ŝadna niemogŝa wŝiąć gori. [...] Bo ieŝli przydzie owym poruczniko^m rządzic/ Bez tego być niemoŝe byŝ niemiáŝ zabŝdzić. *KochSat* B4v.

a. *ŝwięty* (1) : Daŝby to byŝ Pan Bog/ ábych y ia [...] ciebie ŝławna Polŝko/ á miŝa Oyczyzno moiá/ mogŝ byŝ záŝtác w tym wŝzykowániu y ŝporzádzeniu / wktorym cię/ on wodz niebieŝki/ przez przednie Poruczники ŝwe/ Woyćiechá y Stániŝlává SS. zdawná byŝ ŝpráwiŝ/ y przez dŝugie czáŝy zoŝtáwiŝ. *PowodPr* 4.

b. *Powoŝany do wypeŝniania misji Chrystusa* [czyj: *pron poss* (3), *ai poss* (3)] (6) : biŝkup Rzymŝki yeŝt namyáŝtkyem bŝogŝlávwyonego Pyotrá kŝyáŝęcyá ápoŝtoŝkyego/ á práwym porucznykyem Kryŝtuŝowym/ y wŝŝyŝkyego koŝcyóŝá gŝowá *KromRozm III* Qv.

Szeregi: »namiastek, (a) porucznik« (2): Papyŝ namyáŝtkyem á porucznykyem Kryŝtuŝowym ná tym ŝwyecyie tylko/ ktorego pan [...] myáŝto ŝyebye zoŝtáwiŝ. *KromRozm III* M2, P6v.

»poŝeŝ a porucznik« (1): zoŝtáwiŝ [...] pan Kryŝtus ŝam przez ŝye/ y przez poŝly á poruczники ŝwoye/ pewny ŝpoŝob y náukę *KromRozm III* B2.

»poŝłaniec i porucznik« (1): [Syn Boŝy] obieraŝ teŝ y ty/ przez ktoreby iáko poŝláńce y poruczники ŝwoie/ nas potomnych czáŝow/ rodzone ŝlowo prawdy/ ŝywot wieczny dáiące/ dochodziŝo. *Skarŝyw* 383.

2. *Ten, kto daje rękojmię, poręczyciel* (1) : Item Iako byvalo rankoyemŝthwo [...] przed lythkupnyky, Tho nyema bicz yedno czo komv ktho przeda albo porancziTho ma bicz przed stharoŝtha albo vrzandem ye⁸⁰ albo mayá porucznyczy bicz zapyŝzany *LibLeg* 6/117.

Synonimy: **1.** *namiastek, namiestnik, opiekun, podstawek, surogator, szafarz, wódarz*; **a.** *namiestnik*; **b.** *namiastek, poŝeŝ, poŝłaniec*; **2.** *poręka, poruka, rękojmia*.

Cf **KWIERNOPORUCZNIK, WIERNOPORUCZNIK**